

Vydává federální ministerstvo financí ve spolupráci se Státní bankou československou

© SNTL — Nakladatelství technické literatury, n. p., Spálená 51, Praha 1

Adresa redakce:

Krakovská 8, 113 02 Praha 1, Nové Město
Telefon: 26 43 51-8

meziměstské hovory: 26 43 07

Vedoucí redaktor:

Ing. Ivan Kočárník, CSc.

Издает Федеральное министерство финансов, в сотрудничестве с Государственным банком Чехословакии

© СНТЛ — издательство технической литературы, н. п., Спалена, № 51, Чехословакия

Редакция: Краковска, 8, 113 02 Прага I,
ЧСФР

Телефон: 26 43 51

Главный редактор: Иван Кочарник

OBSAH

- Ing. J. TOŠOVSKÝ: K problematice vnitřní směnitelnosti naší měny . . . 649
Ing. J. KLAK: Vliv experimentu na hospodaření a reprodukci organizací v lehkém průmyslu . . . 653
Ing. J. RYBÁR: Možnosti využívání metod viackriteriálneho hodnotenia variantov pri posudzovaní efektívnosti hospodárenia podnikov . . . 668

Ekonomická reforma

- Minimum základných kroků radikální ekonomické reformy . . . 675

Finance a úvěr v zahraničí

- Prof. H. WILLGERODT: Problémy německé hospodářské a měnové unie 703
Ing. M. LETENAYOVÁ: Daňové reformy vyspělých krajín, charakteristika a porovnanie . . . 711

Recenze

- Dr. H. MARKOVÁ, CSc.: Finanční věda a finanční právo (B. Jelčić) . . . 719

СОДЕРЖАНИЕ

- И. ТОШОВСКИ: К проблематике внутренней конвертируемости нашей валюты . . . 649
Я. КЛАК: Влияние эксперимента на хозяйствование и воспроизводство организаций в легкой промышленности . . . 653
Ю. РЫБАР: Возможности применения методов многокритериальной оценки вариантов в рассмотрении эффективности хозяйствования предприятий . . . 668

Экономическая реформа

- Минимум основных шагов радикальной экономической реформы . . . 675

Финансы и кредит за рубежом

- Г. ВИЛЛГЕРОДТ: Проблемы германского экономического и валютного союза . . . 703
М. ЛЕТЕНАЙОВА: Налоговые реформы развитых стран, характеристика и сопоставление . . . 711

Рецензия

- Г. МАРКОВА: Финансовая наука и финансовое право (Б. Елчич) . . . 719

REDAKČNÍ RADA: ing. Belo Bosák, CSc., ing. Aleš Bulíř, ing. Václav Formánek, ing. Miroslav Hrnčíř, DrSc., ing. Tomáš Ježek, CSc., ing. Milan Jurčeka, CSc., ing. Miroslav Kerouš, ing. Jaroslav Klapal, ing. Ivan Kočárník, CSc., ing. Jozef Kučerák, CSc., ing. Vratislav Kulhánek, ing. Kamil Mikulič, CSc., prom. mat. Vladimír Rudlovčák, CSc., ing. Ivan Svitek, ing. Stanislav Šourek, prof. ing. Miroslav Tuček, CSc., ing. Vladimír Valach, ing. Anton Vavro, CSc., ing. Jan Velek, doc. ing. Karol Vlachynský, CSc., ing. Jan Vrba, ing. Jaromír Zahradník

finance a úvěr v zahraničí

DT: 339.923; 339.738 (430)

Problémy německé hospodářské a měnové unie(1)

Prof. Hans WILLGERODT

Státní smlouva mezi Spolkovou republikou Německo a Německou demokratickou republikou o vytvoření měnové, hospodářské a sociální unie, která byla uzavřena 18. května 1990, vyloučila několik velice diskutovaných alternativ cest k hospodářskopolitickému sjednocení Německa. Abychom mohli posoudit zvolenou cestu, stojí nicméně za to, ohlédnout se zpět. Z některých dobrých a mnoha méně dobrých důvodů byla spolková vláda varována před rychlým rozšířením své měnové oblasti na NDR. Jen zřídka se zevrubně zkoumalo, zda je možné podchytit případné nevýhody. Sama státní smlouva se už ubírá touto cestou, takže nejpodstatnější varování zastaralo.

Jde přitom o velice oprávněné výhrady proti postupu, jak je stále znovu navrhován pro Evropskou měnovou unii: na začátku mají být učiněna spektakulární měnová opatření, jako je obětování DEM na oltář nějaké jednotné evropské měny dříve, než bude zajištěno, že tato měna bude nejméně tak stabilní jako DEM, a dříve, než partnerské země splní dostatečné základní podmínky pro tržní ekonomiku.

Na rozdíl od stále ještě nejasných evropských měnových plánů je pro měnovou unii s NDR institucionálně zakotveno zajištění peněžní stability. V čl. 10 odst. 2 státní smlouvy se požaduje pro obě smluvní území stabilní hodnota peněz; tím se stvrzuje a upřesňuje § 3 zákona o Spolkové bance, ve kterém se dosud jen značně nejasně uvádí, že cílem banky je „zabezpečit měnu“.

Pokud jde o základní podmínky tržní ekonomiky, státní smlouva zaručuje od prvního dne jednoznačnou prioritu sociální tržní ekonomiky v hospodářské unii, a tak uvádí s precizností, která není dosud v západoněmeckém zákonodárství obvyklá, co se pod tím má v podrobnostech rozumět. Duch Ludwiga Erharda, Alfreda Müllera-Armacka, Waltera Euckena [1] a jejich stoupenců proniká textem smlouvy i jazykově, když např. dnes dohodnuté hlavní zásady připomínají proslulý zákon Ludwiga Erharda o hlavních zásadách z 24. června 1948. Státní smlouva se tak vyhnula chybám, na kterých dosud vždy ztroskotaly plány na evropskou měnovou unii.

Aktuálními zůstala jiná varování. Po zavedení DEM sice NDR získá plně konvertibilní měnu a připojí se k prostoru volného tržního obchodu. Její eko-

1) Psáno pro časopis Finance a úvěr v červnu 1990. Autor působí v Institutu pro hospodářskou politiku Univerzity v Kolíně n. R.

nomika však pak musí nabízet takové ceny a takovou kvalitu, jaké jsou v této oblasti volného obchodu obvyklé. Pokud bude produktivita ekonomiky NDR zůstávat za produktivitou Spolkové republiky, bude se muset spokojit s menším důchodem. Není možné rozdělit více, než se vyrobí. Trvalé subvencování ze Spolkové republiky by odvádělo příjemce od vlastní práce a vyvolávalo vměšování ze strany subvencujícího. Kdo požaduje větší reálný příjem, než je jeho vlastní přínos k hospodářskému výsledku, bude dříve nebo později bez práce. Při jednotné měně se nedá tato souvislost opticky potlačit.

NDR může být přirozeně zpočátku vybavena vyšší likviditou v DEM, než může držet ve svých pokladních hotovostech díky příjmům, které si sama vydělala. Pokladní přebytek pak odplyne do Spolkové republiky anebo do zahraničí k úhradě přebytku dovozů. Na minulost zaměřený spor ohledně co nejvyššího poměru při výměně starých peněz odváděl od toho podstatného: je třeba dosáhnout nové rovnováhy v oběhu při dostatečné zaměstnanosti. Pokud však budou občané NDR neústupně požadovat mzdy a platy ležící nad tržní rovnováhou, pak nebude tohoto cíle dosaženo. K příznivému výsledku budou občané NDR sami nejlépe přispívat tím, že zvýší produktivitu, provedou racionalizační opatření a budou se při hledání nových obytových možností a možností zaměstnání řídit tržními signály. Ke zmírnění možného odlivu likvidity z NDR přispěje, jestliže budou výrobky přes západní konkurenci přece jen prodávány na vnitřním trhu a nadto tu bude odvaha proniknout na západní trhy v zájmu oživení odbytu. Pokud se však bude vyrábět jen to, co lidé nechtějí kupovat a pro co se i v zahraničí nebo ve Spolkové republice nenajde odběratel, pak se DEM stane nejvýhodnějším exportním zbožím, dojde ke krizím likvidity a k nezaměstnanosti, dokud se neprosadí nová rovnováha. Pro monetární iluze tu není místo.

Jak se zdá, mnozí kritikové státní smlouvy se domnívají, že by tomu bylo jinak, kdyby si NDR mohla zpočátku ještě ponechat svou vlastní měnu. Při reálném ekonomickém pohledu tomu tak jistě není. Jen je trochu jiný mechanismus, se kterým se prosazuje vylíčená souvislost i při pohyblivých kursech. Při dovozu neslučitelném s rovnováhou tu nedochází k deflačnímu odlivu peněz, ale k ohodnocení měny NDR. Tím se budou dovozy zdražovat a vývozy stimulat tak dlouho, až se důchody opět přizpůsobí výkonnosti ekonomiky NDR. Že by NDR při pohyblivých kursech a při příležitosti devalvace své měny získala více úvěrů, je u soukromých úvěrů nepravděpodobné a u veřejných úvěrů myslitelné nanejvýše u takových institucí, které se domnívají, že z pohybu kursů a z krizí platební bilance je možné vyčíst reálnou ekonomickou potřebnost získání mezinárodní veřejné pomoci. Odhlédneme-li od těchto názorů mezinárodních měnových orgánů, pak pohyblivé kursy umožňují reálnou ekonomickou adaptaci bez „tlumičů“, protože se kursy okamžitě radikálně přizpůsobí.

Jestliže se nedá s pohyblivými kursy reálně ekonomicky ničeho dosáhnout, proč jim dalo tolik odborníků pro NDR přednost? Panuje názor, že občané NDR přijmou nominální změny cen a důchodů, jestliže budou kalkulovány ve vlastní měně, s menším odporem, když se tyto změny uskuteční jako zvýšení cen. Mezi tím trochu zaprášeným monetárním názorům na zaměstnanost by odpovídal názor, že důsledky růstu cen dovezeného zboží a výrobků schopných vývozu jsou považovány za „sociálně“ snesitelnější. Většinou se přehlédne, že při nepružné dovozní poptávce se musí vyskytovat i snížení cen u zboží na vnitřním trhu včetně mezd vyplacených ve vnitřní ekonomice.

Snad se v tom odráží i naděje, že bez měnové unie a při pohyblivých kursech se dá institucionální odpor nominálních mezd snadněji přetavit inflační

politikou nezaměstnanosti v potřebné přizpůsobení reálných mezd. Je to málo realistické, vzhledem k situaci, kdy existuje svoboda pohybu a milióny pracujících a kupujících mohou neustále srovnávat v Západním Berlíně a SRN, jak vysoké mzdy jsou vypláceny a kolik zboží stojí. Ve věku kapesních kalkulaček nevytvářejí devizové kursy o penězích žádnou iluzi.

Dalo by se také uvažovat o možnosti přizpůsobit prostřednictvím inflace dluhy podniků a úspory anebo i důchody, ale kritikové státní smlouvy s tím dosud nepřišli.

Při bližším pohledu se jako velice pochybné ukazuje, že by cenová struktura a reálné důchody mohly při pohyblivých kursech počítat s menším institucionálním a psychologickým odporem než při měnové unii.

Ve prospěch dnes nalezeného řešení hovoří přihlédnutí k následujícím skutečnostem:

- při samostatné měně mohou být rozpočtové deficity v NDR podobně jako dříve kryty tiskem bankovek; to státní smlouva vylučuje;
- kdyby východoněmecká měna zůstala samostatnou, musela by na mezinárodních kapitálových trzích teprve bojovat, aby získala na vážnosti, které se DEM už dávno těší; příliv kapitálu do NDR by byl zatížen rizikem, pokud jde o směnný kurs a konvertibilitu, což by se muselo odrazit ve vyšších úrokových požadavcích vůči ekonomice NDR;
- pokud má NDR vlastní měnu, může si zachovat svůj monopol zahraničního obchodu a zbytky svého hroustícího se řízeného devizového hospodářství. DEM vylučuje takový monetární protekcionismus. Mnozí kritikové ani nezkoumali, proč rychlé zrušení řízeného devizového hospodářství v Anglii Margaret Thatcherovou bylo tak úspěšné, ani si správně nevyložili neúnavné úsilí Ludwiga Erharda překonat vnitřní a vnější odpor proti plné konvertibilitě DEM;
- podniky v NDR získají při okamžitém zavedení DEM pro veškeré zboží, se kterým se obchoduje na spolkovém území, systém s poměrně spolehlivými tržními cenami. Tím získává ekonomika nejméně *jeden* spolehlivý pilíř pro kalkulaci své hospodárnosti, na kterém je možné postavit most ke kalkulaci vlastních nákladů.

Vnitroněmecká měnová unie zbavuje NDR drogy vlastní inflační politiky a fiskálního rizika nesolidního státního financování. Zbavuje ji dále minimálně vůči Spolkové republice rizika devizového kursu a plně rizika konvertibility.

Vyšší kvalita nových peněz povede k tomu, že se bude stabilizovat vedení státní pokladny a nedojde vůbec k deflační nákupní horečce s odlivem peněz na Západ. Očekávaná nejistota a možná změna zaměstnání povedou spíše ke zdrženlivosti při nákupech, protože dosavadní trh prodávajícího se změní na trh kupujícího, při kterém je obtížnější si peníze vydělat než je utratit. Lidé brzy přestanou dávat přednost západnímu zboží jen pro jeho původ před zbožím z NDR. Volný obchod penězi spolu s volným obchodem zbožím uplatní svou racionalizující sílu.

Problémy přestavby, pokusy o pomoc ekonomice NDR

Jako každá zásadní ekonomická reforma přinese i reforma v NDR problémy přestavby. Dojde při tom ke mnoha omylům.

Také západoněmecká reforma v roce 1948 byla doprovázena takovými omyly. Ludwigu Erhardovi se však podařilo vymanit se z nich anebo je alespoň tak oslabit, že nemohly ohrozit úspěch.

I tehdy se nevěřilo trhu do té míry, že měl být připuštěn jen pozvolna. Pod státní kontrolou zůstaly zpočátku hlavní potraviny a suroviny, byty, úrokové sazby a kapitálový trh, devizové kursy a dopravní tarify. Klíčová cenová teorie, podle které cena obilí anebo uhlí určují cenovou hladinu a životní úroveň do té míry, že je na nich vše závislé, byla krédem všech neodborníků. Zvláštní variantou byl tehdy hodně diskutovaný návrh na kompletní rozdělení trhu, kdy všechno důležité mělo být dále plánováno státem; méně důležité věci anebo přebytky vyrobené nad naplánované množství měly být přenechány trhu. Praktické odnože tohoto učení po dlouhou dobu ovládaly (ne-li deformovaly) bytové, kapitálový i devizový trh [2], [3].

Vůči těmto omylům v cenové teorii se Erhard nemohl plně prosadit, ale podařilo se mu odvážně uvolnit trhy a ceny a dále rozšiřovat takto vytvořený průlom, až jednoznačně nabyla vrchu tržní orientace. Byl si vědom toho, že zásadní rozhodnutí o uspořádání musí být učiněno od samého začátku bez nějakého přechodu a jednoznačně; že je tedy třeba přeřadit ze zpátečky na jízdu vpřed. Erhard odmítal dnes znovu často doporučovaný pozvolný postup při zásadním rozhodování. Ten by byl vedl ekonomiku do trvalé krize se stálým rozporem mezi státním řízením a trhem, se stálým odporem skupin postižených přestavbou a stále dalším přizpůsobováním ekonomiky změněným ekonomickým jevům. I tehdy to dokumentoval dostatek příkladů. Ale tento stav se nemohl rozbujet v celém systému.

Pro přechodný odklad některých reformních opatření mluví — při bližším pohledu — kromě politických ohledů jen omezená správní a legislativní kapacita státu v NDR. Není schopná všechno najednou rozhodnout a změnit. Jestliže jako kdysi v případě Erharda a dnes v NDR se centrálně řízená ekonomika hroutí, pak musí dojít k přechodu na tržní hospodářství i tehdy, jestliže státní orgány a legislativa ještě neprojednaly do posledních podrobností nový pořádek. Něco je třeba rozhodnout ihned, zbytek potřebných reforem by měl následovat co nejrychleji.

V těchto souvislostech panují obavy, že nové tržní hospodářství v NDR musí po 1. červenci 1990 ztroskotat proto, že tu ještě neexistuje v dostatečném rozsahu soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Základní otázka zní: může být reforma odložena až do vyřešení — jistě velice naléhavé — otázky vlastnictví a po tuto dobu dále existovat stará centrálně řízená ekonomika anebo nemocná ekonomika smíšená z obou systémů?

Jestliže není možné okamžitě všude zavést soukromé vlastnictví výrobních prostředků, je tím nutnější vystavit funkcionáře pověřené správou národních podniků a správce národních podniků co nejtvrdšímu tlaku konkurence. Jen tehdy ustoupí před nezbytností nového pořádku a vytvoří nové pracovní příležitosti. Ostatně také teprve potom je vůbec možná privatizace, teprve potom má perspektivu. Neboť jen v podmínkách volného trhu a volného kapitálového trhu se najdou kupci pro dosud státní podniky. Jen potom je možné přibližně správně ocenit výnosnost, a tím i jmění podniků. Odkládat tržní ekonomiku až do vyřešení problému privatizace tedy znamená znemožnit samotnou privatizaci. Kdo bude totiž chtít koupit firmu, která ještě vegetuje v umělém světě centrálního plánu a falešných cen?

Teď jde o politiku, při které by zaměstnanost snižující racionalizace pokud možno málo předbýhala zaměstnanost stimuluující expanzi těch odvětví, která jsou schopná rozvoje. Je třeba usnadnit investice a překonat zkosnatělost, která se zabydlila především ve veřejné správě.

Je pochopitelné, když se v NDR lidé obávají západoněmecké a mezinárodní konkurence a kvůli ní očekávají nezaměstnanost. Mají být zavedeny zvláštní daně na západní spotřební zboží, aby se podpořil odbyt výrobků NDR na vý-

chodoněmeckém trhu. Co to znamená? Zvláštní daň na západní zboží, se kterou se počítá, bude vybírána od podniků maloobchodu v NDR. Pokud by měla zatížit i soukromý styk přes hranice, pak je třeba vzkřísit meziněmeckou pohraniční kontrolu se vši její starou tvrdostí. Pokud bude zvláštní daň citelně vysoká a pokud bude na hranicích nedostatečná kontrola, pak budou občané NDR nakupovat zboží bez daně v Západním Berlíně a ve Spolkové republice. Vyplatí se jim to, pokud dodatečné náklady na dopravu jsou nižší než daň, tedy především lidem bydlícím v blízkosti Západního Berlína a ve východoněmeckém pohraničí u západních hranic. Protože se z politických důvodů dá stěží počítat s kontrolami na hranicích s jejich někdejší přísností, postihne daň jako jakési penále pohraniční maloobchod NDR, který se už tak dostává pod zvýšený tlak konkurence.

Pokud chtějí maloobchodní podniky v pohraničí NDR dále prodávat západní zboží, což je nevyhnutelné v zájmu sortimentu schopného obstát proti konkurenci, pak musejí nést tuto zvláštní daň, od které jsou jejich západoněmečtí konkurenti osvobozeni. Jinak bude na Západě nakupováno bez daně nejen zboží podléhající zdanění v NDR, ale v důsledku lepšího celkového sortimentu i takové zboží, které není zatíženo zvláštní daní. Proto se mohou zvyšovat výdaje NDR na dovoz. Západoněmecký maloobchod by byl subvencován na úkor maloobchodu NDR, ale i státního rozpočtu NDR, protože daň postihující maloobchodní obrat by inkasoval státní rozpočet SRN.

Jen v oblastech NDR vzdálených od západních hranic by mohla být zvláštní daň skutečně přesunuta na kupující, aniž by se tomu mohli vyhnout. Zda tak poroste odbyt *veškerého* východoněmeckého zboží, je nejisté. Pokud by byla poptávka po západním zboží cenově nepružná, pak se stane opak toho, co se zamýšlí: v důsledku vyšších cen způsobených daní se bude vydávat více za západní zboží a na nákup východoněmeckého zboží zůstane méně peněz. Není jisté, zda státní rozpočet zvýší své nákupy východoněmeckého zboží z daňového výnosu.

Je ostatně pravděpodobné, že zvláštní daň, pokud zdrazí životní úroveň, vyvolá mzdové požadavky, čímž bude zmařen možný efekt podporující zaměstnanost.

I z jiného důvodu může kvůli této dani zaměstnanost klesnout: má být sice zatíženo jen spotřební zboží, ale pro obchod NDR je veškeré zboží, které má být prodáno, výrobním prostředkem, tedy i dovezené západní zboží. Z dovezeného zboží a tuzemské obchodní činnosti vzniká celkový produkt. Něco podobného platí pro hotely, pohostinství a dopravu v NDR. U nich povede zvláštní daň na západní zboží k poklesu obrátu. Bude to také odrazovat západní turisty; bez daně by NDR mohla dělat dobré obchody, když by prodávala západním turistům zboží levněji, než se dostane na Západě. Je to možné potud, že při nižších osobních nákladech může být obchodní marže v NDR ještě nižší. Anebo je třeba čekat na některé obchodně zdatné Poláky, aby předvedli tuto možnost?

Při tomto zvláštním protekcionismu se nebere zřetel na to, že k reformě v NDR musí dojít při revoluční změně dosavadního trhu prodávajícího v trh kupujícího. Dosud mohly maloobchod a velkoobchod nechat kupujícího, aby sháněl zboží. Po padesáti letech dochází k obrátu o 180°. Výrobci a obchodníci se musejí opět ucházet o přízeň zákazníka, který se sám rozhoduje, komu dá své dobré peníze za zboží, jež mu vyhovuje. Bylo by zcela nesmyslné připravit ekonomiku NDR o tento obrat.

Klíčem k úspěchu musí být proto ofenzivní výrobní a odbytová politika. Chování spoluzaviněnému sugestivní reklamou, chování, jež dává přednost západnímu zboží bez ohledu na ceny a kvalitu výrobku, by měla čelit propagační

kampaň NDR, ve které by se poukazovalo objektivně a ve spolupráci se zkušebními ústavy na nabídku východoněmeckých podniků. Souběžně s tím musejí podniky z NDR zahájit kvalitativní ofenzivu určovanou odbytovými možnostmi. Dosavadní obchodní organizace musejí být vystaveny tlaku konkurence a musí být zahájen přímý prodej východoněmeckých výrobků soukromníkům. Kdysi známé značky výrobků ze středního Německa mohou být opět vzkříšeny, konvertibilita marky dovoluje získávat nejlepší dodávky v celém světě. Je třeba konečně skoncovat s marxistickou představou, že obchod je neproduktivní, kapitalistický a jako všechno, co souvisí s obchodováním, má špatnou pověst, zatímco socialistické plánování, regulace, nařizování a přidělování se neřídí honbou za ziskem, ale socialistickou odpovědností. Západoněmecké reklamní agentury činí ostatně jen dobře, když se starají i o odbyt východoněmeckého zboží, protože jen ten trh, jehož výrobci sami vydělávají, může i v budoucnosti odebírat západní zboží. To je jádrem pomlouvaného Sayova teorému, který nebývá vždycky správně chápán. NDR se musí naučit prodávat a ostatní svět se musí naučit v NDR kupovat, jestliže Německá demokratická republika chce dále jako trh existovat a růst. Často jde jen o vhodné informace o východoněmecké ekonomice jako dodavateli a o její schopnosti se dále rozvíjet.

Ten, kdo při posuzování schopnosti východoněmeckých podniků přežít používá jen laťky západoněmeckých podniků, si počíná špatně, jestliže nebere v úvahu i možnosti rozvoje po provedené reformě systému. Závěry na základě pouhého srovnání současného stavu jsou málo přesvědčivé, právě tak jako oblíbená teze, že celá východoněmecká ekonomika je jedinou hromadou starého železa.

Správné je však konstatování, že v NDR je značně vysoká potřeba odpisů. Podniky totiž musely nad docílený zisk odvádět státu odpisy, které se jim podle plánovacích kritérií zase vracely více nebo méně jako úvěry, aniž by tak mohla být zachována reálná hodnota základního kapitálu, nemluvě už o modernizaci. Reálný socialismus Jednotné socialistické strany Německa (SED) byl sám jedinou falešnou bilancí, pokud bychom ho chtěli měřit vlastními státem plánovanými cenami — i tak neschopnými měřit nedostatky. Při změně systému je tu tedy třeba značný objem odpisů. Měreno zadlužením podniků, jak je dnes vykazováno, musela by značná část národních podniků po své přeměně v kapitálové společnosti podle zavedeného tržně-ekonomického práva ohlásit konkurs pro předlužení, anebo dokonce pro platební neschopnost. Při zevšeobecňujícím pohledu vyazuje tato rozšířená teze podnikově hospodářskou závadu. Úvěry, které byly podnikům poskytovány státním bankovním systémem, nejsou bankovními úvěry, které dali *cizí* vlastníci kapitálu podnikům k dispozici. Každopádně se to týká globálně všech částek, které nemusejí být použity ke krytí netto pohledávek soukromníků anebo netto dluhů v zahraničí. Státu patří pohledávky, státu patří dosavadní bankovní systém poskytující úvěry, státu patří fiskální jmění. Úvěry poskytnuté státem podnikům jsou půjčkami společníka, se kterými je třeba zacházet jako s vlastním kapitálem. Zda tyto podniky mají být technicky rozbity anebo s konečnou platností vyřazeny z výroby, se v žádném případě nemůže řídit tím, zda státní půjčky společníka mohou, anebo nemohou být ještě zúročeny a splaceny. Přejchod k tržní ekonomice má od sebe oddělit podniky, bankovní systém a státní rozpočet po stránce vlastnického práva. Bylo by však zcela chybné při příležitosti tohoto oddělení přidělit státnímu bankovnímu systému anebo státnímu rozpočtu k tíži podniků podstatné netto jmění, zatímco podniky zůstanou zatíženy vysokými dluhy vůči státu anebo státnímu bankovnímu systému a mají převzít příslušnou dluhovou službu; stát nebo jemu patřící banka by z tohoto procesu

vyšly s vysokým netto jměním. Avšak ani stát, ani jeho banky nepotřebují podstatné komerční netto jmění.

Podniky, které se mají v budoucnosti osamostatnit, musejí být ekonomicky tak dalece zbaveny dluhů vůči státu a státním institucím jakožto svým vlastníkům, jak to vyžaduje současná hodnota stávajícího jmění. Za knihovni ztráty, které přitom vzniknou, má ručit výlučně vlastník, totiž stát. Aby mohly proti konkurenci obstát podniky, na kterých úspěch reformy závisí více než na státním rozpočtu a jeho bankovním systému, šlo se ve státní smlouvě ještě o krok dále, když byly dluhy všeobecně seškrtnuty na polovinu. Na polovinu byly ovšem kráceny i pohledávky vůči bankovnímu systému, které se svými 62 mld. marek byly nižší než dluhy ve výši 250 mld. marek (stav v únoru 1990).

Představitelé jednající o státní smlouvě si byli jistě vědomi toho, že při přesouvání pohledávek a závazků mezi státním rozpočtem, jeho správou pro národní podniky, jeho vyrovnávacím fondem, jeho státním bankovním systémem a jeho podniky, jež mají být privatizovány, jde o pouhé posouvání kulís mezi státními institucemi. Zvláštního separátního a národohospodářského významu nabudou tyto úpravy teprve v okamžiku, kdy podniky dosáhnou samostatnosti.

Jak se zdá, došlo tu k nikoliv zcela posvátné alianci mezi bankovními účetními, finančními pracovníky, sociálními politiky a stoupenci státní strukturální politiky. Bankovním účetním šlo o to, zachovat co nejvyšší pohledávky vůči podnikům, aby při změně bilance starého bankovního systému bylo třeba nasadit co nejméně vyrovnávacích pohledávek. Těmto vyrovnávacím pohledávkám se nedůvěřuje do té míry, v níž se týkají státu, který je jen nerad zúročuje a splácí. Pokud se na účetních úvahách podílejí budoucí obchodní banky státu, mohly by při vysokém zadlužení podniků jako jejich obvyklá banka očekávat vliv a kromě toho příznivý vlastní kapitál jakožto přepoklad pro budoucí konkurenční boj mezi úvěrovými ústavami. Státní rozpočet se ztotožňuje s tímto zájmem v té míře, v níž by se musel vypořádat s vyrovnávacími pohledávkami, a rád by zůstal pánem nad dobře dotovanou zemskou bankou. Také by se chtěl při splácení vyrovnávacích pohledávek co nejméně loučit se státním pokladem svého obrovského věcného jmění. Sociálním politikům vyhovuje fond státních pohledávek vůči podnikům, pokud ho mohou mobilizovat pro subvence a přerozdělovatelné spotřební výdaje. Příznivcům strukturální politiky a plánovačům investic jde konečně o to, „strukturální přizpůsobení podniků“ programované podle čl. 14 státní smlouvy dirigovat po státní linii, což bude nejspíše možné tak, že se od případu k případu podle byrokratických kritérií jako za starých časů SED zjistí, který podnik si zasluhuje prominutí dluhu, anebo dokonce poskytnutí nových prostředků. Ve čl. 26 odst. 4 státní smlouvy se počítá rozumně s tím, že národní majetek bude použit přednostně na strukturální přestavbu ekonomiky. Počítá se bohužel také s tím, že toto jmění bude použito k ozdravení státního rozpočtu NDR. Tak vzniká riziko, že státní rozpočet bude jako vždy nejprve myslet na sebe a že na strukturální zlepšení ekonomiky tak prostředky nezbudou.

Klíčovou otázkou změny systému je, komu má patřit dispoziční právo ke kapitálu, který v NDR dnes existuje a který v budoucnosti nově vznikne. Pokud bude tento kapitál jako dosud spravován státním bankovním systémem, státním orgánem pro správu anebo státním rozpočtem, pak bude použit podle zásad hospodárnosti jen zčásti anebo vůbec ne.

Aby se omezila možnost státních manipulací, mělo by se navrhnout úplné oddlužení podniků a stát by se měl vzdát zúročení a splacení úvěrů, které poskytl svým vlastním podnikům. Nijak by ho to pro případ privatizace neochu-

dilo. Oddlužené podniky mají totiž větší cenu a přinášejí vyšší zisk než takové, které zůstávají nadále vůči státu zadlužené. Z vyšších výnosů prodeje oddlužených podniků může i stát snadněji uhradit vyrovnávací pohledávky, takže v té míře ubývá účetním starostí.

Ještě důležitější však je, že oddlužené podniky se mohou na trhu a při přijímání úvěrů chovat svobodněji, svobodněji i vůči zastáncům státní strukturální politiky a plánovačům investic, kteří se — jak se zdá — znovu chystají pokračovat ve starých metodách někdejších odvětvových ministerstev NDR a spojit se se sklerotickým západoněmeckým odvětvovým intervencionismem. Kdo chce východoněmecké ekonomice v etapě přechodu skutečně pomoci, musí ji ochránit před návratem k dirigismu. Ještě není pozdě. Podle projevujících se tendencí má prvořadý význam, aby se při všeobecném oddlužení jednalo s jednotlivými podniky diferencovaně podle stupně jejich zadlužení. Dnešní výše zadlužení nemá s budoucí výkonností podniků nic společného, takže by se nedalo ospravedlnit, kdyby podniky zůstaly zatíženy starým dluhem.

Je tu však nebezpečí, že od případu k případu bude přednostně prominut dluh „nemocným“ podnikům, které nemají žádné vyhlídky na budoucí rozvoj, zatímco prosperující podniky zůstanou zatíženy břemenem vysokých dluhů vůči státu, a proto nebudou dostatečně expandovat. Ve čl. 14 státní smlouvy se nicméně uvádí, že se vlády smluvních stran mají informovat o konkrétní realizaci strukturálních změn. Mají tedy prostor napravit zmíněnou konstrukční chybu a přednostně přidělovat prostředky na nejrentabilnější záměry, které slibují růst. Sem musí také patřit, že i těm nejrentabilnějším podnikům mohou být prominuty staré dluhy, aby se staly ještě více úvěruhodnými pro přijetí nového kapitálu.

Psychologie reformy

Úspěch reformy závisí na vytvoření nových pracovních míst, na nichž budou dosahovány vyšší mzdy. K tomu je zapotřebí vybrat ty nejlepší podniky — což může provést jen trh. Do těchto podniků je třeba investovat. K takovým investicím se odhodláme tehdy, jestliže se pro budoucnost dají očekávat dostatečné výnosy. Tato příznivá očekávání jsou nikoliv na posledním místě určována hodnocením investorů, pokud jde o budoucí hospodářský a právní řád a hospodářskou a daňovou politiku. Pokud se dá od politiků očekávat politika nepřející vlastnictví a ekonomice, pak se bude méně investovat. Klima ekonomických očekávání má vliv na růst investic, a tím na hospodářský úspěch NDR.

Každý projev politiků, publicistů a tvůrců veřejného mínění, kterým karikují sociální tržní ekonomiku jako ostrašující příklad a požadují státní zásahy do řízení, připravuje anonymního námezdně pracujícího v NDR o práci. Až příliš mnoho Němců na „Západě“ i „Východě“ očekává znovu v duchu státní vrchnostenské tradice veškerou spásu od státu, který má o ně pečovat a sejmout z nich všechny starosti. Je to mylná představa. Kdo chce, aby zavládlo takovéto pohodlné sociální „stájové vykrmování“, ten musí chtít také stáj a její státní závory. Zbývá než doufat, že tato zkušenost je v NDR ještě dostatečně čerstvá na to, aby se obrat k sociální tržní ekonomice skutečně opravdu jednoznačně.

Přeložil: dr. Josef Zlámal

LITERATURA

- [1] EUCKEN, W.: Grundsätze der Wirtschaftspolitik. Bern und Tübingen 1952.
- [2] KROMPHARDT, W.: Markspaltung und Kernplanung. Dortmunder Schriften zur Sozialforschung, 3, (Hamburg) 1947.

- [3] KROMPHARDT, W.: Zusammenordnung gelenkter und freier Marktwirtschaft. Imbs-häuser Hefte, 1948, Heft 8.
- [4] WILLGERODT, H. — DOMSCH, A. — HASSE, R. — MERX, V.: Wege und Irrwege zur europäischen Währungsunion. Freiburg i. B. 1972.

DT: 336.2 (1-662)

Daňové reformy vyspelých krajín, charakteristika a porovnanie

Ing. Mária LETENAYOVÁ

Mnohé vyspelé krajiny reformovali v posledných rokoch daňové systémy, pretože tieto systémy odrážali rôzne ciele a funkcie, ktoré často vyvolávajú trenice a konflikty. Mnohé cieľové konflikty nakoniec spôsobili, že dane ako nástroj hospodárskej politiky stávali sa čoraz menej účinnými, systém zdanenia sa stával stále neprehľadnejší a komplikovanejší. Nové daňové teórie dokonca začínajú presadzovať odbremenenie daňových systémov od hospodárskopolitických úloh. V popredí teoretických skúmaní je vplyv daní na alokáciu zdrojov v tom zmysle, aby zdanenie nerušilo možnosť alokácie, pretože ináč je ťažko vyhnúť sa stratám na blahobyte. Do popredia sa opäť dostala fiskálna funkcia zdanenia.

Pohľad na vývoj daňovej politiky v niektorých krajinách má ukázať základnú líniu ich reformných snažení. Väčšina vyspelých krajín sa totiž pokúša prelomiť skostnatelosť a otázne hľadisko vlastníctva podnikov, aby sa dosiahol rovnomerný daňový základ. Temer všade je to sprevádzané úsilím o nové chápanie vzťahu medzi priamym a nepriamym zdanením. V centre pozornosti je daň z dôchodkov (príjmov), kde ide hlavne o zníženie hraničnej miery zdanenia, niekde sprevádzané zmenou štruktúry a sadzieb. Daňovou reformou sa často koriguje aj dlhodobý chybný vývoj, keď sa daňová štruktúra príliš presúvala z nepriamych daní na priame. Nadmiera priamych daní totiž ukracovala dynamiku a elasticitu národného hospodárstva.

Významné zmeny daňového systému sa koncom 80-tych rokov realizovali v mnohých krajinách. Sústredím sa však iba na charakteristiku tohto procesu vo Veľkej Británii, Spolkovej republike Nemecko a v Rakúsku, v ktorých sú zmeny pozoruhodné nielen obsahom, ale i očakávaným a uskutočneným účinkom.

Daňová reforma vo Veľkej Británii [1]

Systém daní a sociálnych dávok vo Veľkej Británii bol koncom 70-tych rokov poznačený vysokými marginálnymi sadzbami s brzdiacim účinkom nielen pre skupiny so strednými a vyššími, ale aj pre určité skupiny osôb s veľmi